

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра фундаментальної та прикладної геології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету геології,
географії, рекреації і туризму

Віліна ПЕРЕСАДЬКО

“30” серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
галузь знань 10. Природничі науки
спеціальність 103. Науки про Землю
освітня програма Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин
Геологія нафти і газу, Прикладна гідрогеологія
спеціалізація
вид дисципліни обов'язкова
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

“26” серпня 2024 року, протокол № 8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Удалов І.В., д. геол. н., професор кафедри фундаментальної та прикладної геології.

Програму схвалено на засіданні кафедри фундаментальної та прикладної геології

Протокол від “26” серпня 2024 року № 14

Завідувач кафедри фундаментальної та прикладної геології

_____ Валерій СУХОВ
(підпис)

Програму погоджено з гарантими освітньо-професійних програм «Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин» та «Геологія нафти і газу», «Прикладна гідрогеологія»

Гарант освітньо-професійної програми «Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин»

_____ Сергій ГОРЯЙНОВ
(підпис)

Гарант освітньо-професійної програми «Геологія нафти і газу»

_____ Олександр КЛЕВЦОВ
(підпис)

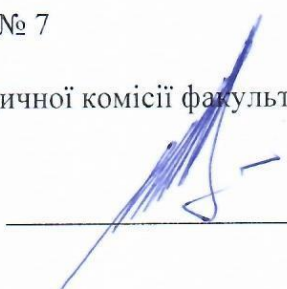
Гарант освітньо-професійної програми «Прикладна гідрогеологія»

_____ Аліна КОНОНЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від “26” серпня 2024 року № 7

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

_____ Олександр ЖЕМЕРОВ
(підпис)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Екологічна безпека» складена відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів «Геологічна зйомка, пошук та розвідка корисних копалин», «Геологія нафти і газу», «Прикладна гідрогеологія» спеціальності 103 Науки про Землю.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є навчити студентів правильно оцінювати стан екологічної безпеки території, ознайомити їх із системою провідних наукових знань і методів дослідження в галузі екологічної безпеки та з положеннями чинного законодавства України стосовно охорони навколишнього природного середовища (НПС) від техногенного впливу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є: дати уявлення про закономірності виникнення і розвитку техногенно небезпечних ситуацій у природних і антропогенних екосистемах, формування у студентів наукових знань про сучасний стан та рівень техногенного навантаження, а також вміння вибору методів захисту НПС, які забезпечують екологічну безпеку сталого розвитку країни і життєдіяльності людини.

1.3. Кількість кредитів: 3

1.4. Загальна кількість годин: 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	3-й
Семестр	
2-й	1-2-й
Лекції	
36 год	2+8 год
Практичні, семінарські заняття	
12 год	4 год
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
42 год	76 год
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання:

Сформовані компетентності:

ОПП «Прикладна гідрогеологія»:

ЗК 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення на основі розуміння історії та закономірностей розвитку геології, гідрогеології та інженерної геології, їх місця у загальній системі знань про природу і суспільство та розвитку техніки і технологій у цій галузі.

ЗК 03. Здатність оволодіти базовими знаннями та вміння застосовувати їх на практиці: використання гідрогеологічної та геологічної інформації та номенклатури у професійній діяльності.

ЗК 05. Здатність використовувати знання державної та іноземної мови (як усно, так і письмово) у професійній діяльності в галузі гідрогеології і геології.

ЗК 07. Здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання основ менеджменту, етики ділового спілкування, навички роботи в команді, забезпечувати безпеку життєдіяльності.

ЗК 08. Здатність розуміти і сприймати етичні норми поведінки відносно інших людей і природи (принципи гуманізму, біо-, еко- та геоетики).

СК 04. Здатність до всебічного аналізу складу і будови геосфер; здатність розуміти основні фізико-хімічні і геологічні процеси, що відбуваються у підземному середовищі у різних просторово-часових масштабах; розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку та взаємодії підземного середовища і людини та вміння їх використовувати у професійній, виробничій та науковій діяльності.

СК 05. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

СК 10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у геосферах, їх властивості та притаманні їм процеси з використанням порівняння, аналізу і представлення на основі гідрогеологічних методів і підходів, у тому числі інформаційних технологій.

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання:

ПР 01. Знання номенклатури та термінології сучасних геологічних, гідрогеологічних та інженерно-геологічних дисциплін; збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області наук про Землю; вибирати і застосовувати основні методики та інструменти у виробничих і наукових гідрогеологічних та інженерно-геологічних установах і підприємствах.

ПР 02. Вільно володіти і використовувати професійну українську мову (усно і письмово) при вивченні базових концепцій з геологічних, гідрогеологічних

та інженерно-геологічних наук, об'єктно-предметної області, понятійно-термінологічного апарату, теорій і концепцій, законів і закономірностей, методів досліджень, написанні курсових робіт, виробничих звітів і презентацій.

ПР 03. Спілкуватися іноземною мовою за фахом; здатність вільно висловлювати власні думки і вміти доносити їх до фахівців і нефахівців, обґрунтовувати та пояснювати результати досліджень; здатність працювати в міжнародних організаціях, в глобальному інформаційному середовищі, приймати участь в міжнародних наукових і практичних конференціях.

ПР 07. Аналізувати державні стандарти і застосовувати у виробничій сфері і наукових дослідженнях тільки сертифіковані моделі і методики при визначенні фізичних, хімічних, біологічних, екологічних, математичних характеристик геосфер і підземних вод; використовувати уявлення про фізичні властивості Землі в цілому, а також фізико-хімічні процеси, що відбуваються в твердих сферах, в гідросфері і газовій оболонці, в геофізичних дослідженнях; має навички математичного моделювання різних геологічних, гідрогеологічних процесів; правильно будує і обґрунтовує гідрогеологічні моделі.

ПР 08. Обґрунтовувати вибір та використовувати стандартні польові та лабораторні методи для аналізу природних підземних вод та антропогенних систем і об'єктів, які впливають на них.

ПР 15. Розрізняє типи забруднення довкілля, геологічного середовища і підземних вод та оцінює ступінь антропогенного впливу на довкілля; розробляє прогнози стану підземного середовища в зоні дії гірничих об'єктів, обводнення нафтогазових родовищ тощо; виявляє та аналізує закономірності і основні причини регіональних і локальних гідрохімічних і гідродинамічних змін, розраховує зони санітарної охорони водозаборів.

ПР 17. Застосовує теоретичні знання, закономірності формування природних ресурсів підземних вод; дотримується вимог до якості підземних вод.

ОПП «Геологія нафти і газу»:

К04. Знання та розуміння предметної області наук про Землю та розуміння професійної діяльності.

К08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

К10. Навички забезпечення безпеки життєдіяльності.

К11. Прагнення до збереження природного навколишнього середовища.

К12. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

К13. Знання та розуміння теоретичних основ наук про Землю як комплексну природну систему

К15. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних засобів у польових і лабораторних умовах.

К16. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні літосфери, геологічних об'єктів та процесів.

К17. Здатність до всебічного аналізу складу і будови літосфери та земної кори на різних просторово-часових масштабах.

К18. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання геологічних об'єктів, процесів та явищ.

К19. Здатність проводити моніторинг природних геологічних процесів.

К26. Розуміння екологічних наслідків професійної діяльності та здатність їх прогнозувати; екологічна відповідальність у професійній діяльності.

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання:

ПР07. Застосовувати моделі, методи і дані фізики, хімії, біології, екології, математики, інформаційних технологій при вивченні природних процесів формування і розвитку земної кори та процесів формування корисних копалин, у тому числі нафти і газу.

ПР10. Аналізувати склад і будову земної кори на різних просторово-часових масштабах.

ПР13. Уміти доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, робити презентації та повідомлення, готувати звіти.

ПР14. Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій в галузі наук про Землю, планувати геолого-розвідувальні роботи на нафту і газ.

ПР16. Застосовувати знання законодавства України в галузі геології, надрокористування, охорони довкілля та охорони праці для обґрунтування проведення геологічних робіт, у тому числі на вуглеводні,

ПР17. Здатність оцінювати перспективи видобутку вуглеводнів на окремих територіях, у тому числі за рахунок нетрадиційних покладів та з урахуванням екологічних наслідків.

ОПП «Геологічна зйомка, пошук та розвідка корисних копалин»:

ЗК04. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК10. Навички забезпечення безпеки життєдіяльності.

ЗК11. Прагнення до збереження природного навколишнього середовища.

ЗК12. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

СК13. Знання та розуміння теоретичних основ наук про Землю як комплексну природну систему.

СК15. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних засобів у польових і лабораторних умовах.

СК16. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні геосфер (геологічних об'єктів та процесів).

СК17. Здатність до всебічного аналізу складу і будови геосфер (геологічних об'єктів та процесів).

СК18. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

СК19. Здатність проводити моніторинг природних процесів.

Згідно до вимог освітньо-професійних програм студенти повинні досягти таких результатів навчання:

ПРО6. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад Землі як планетарної системи та її геосфер.

ПРО7. Застосовувати моделі, методи і дані фізики, хімії, біології, екології, математики, інформаційних технологій тощо при вивченні природних процесів формування і розвитку геосфер.

ПРО9. Вміти виконувати дослідження геосфер за допомогою кількісних методів аналізу.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Вступ. Предмет, структура, завдання курсу. Забруднення.

Забруднювачі навколишнього природного середовища (НПС). Техногенне забруднення НПС. Надзвичайні ситуації (НС). Аварії.

Тема 1. Предмет, структура, завдання курсу.

1.1. Екологічна безпека як складова національної безпеки України.

1.2. Мета і завдання екологічної безпеки. Зв'язок з іншими науками та дисциплінами: екологією, управлінням, економікою природокористування, правом, міжнародним правом.

1.3. Законодавча база України з екологічної безпеки.

1.4. Основні напрями державної політики з питань з екологічної безпеки. Повноваження та основні функції суб'єктів забезпечення екологічної безпеки.

1.5. Основні елементи і принципи екологічної безпеки.

Тема 2. Забруднення. Забруднювачі навколишнього природного середовища (НПС).

2.1. Термін «забруднення». Природне та техногенне забруднення НПС.

2.2. Забруднювачі: їх класифікація, види, фазовий та дисперсний стан.

2.3. Методи контролю забруднення. Безпосередні (польові), дистанційні, лабораторні.

2.4. Оцінка та прогнозування можливих наслідків впливу забруднення на НПС.

Тема 3. Техногенне забруднення НПС.

3.1. Первинне забруднення: повітря, ґрунтів, поверхневих та підземних вод.

3.2. Вторинне забруднення. Міграція та перерозподіл забруднення в компонентах НПС.

3.3. Джерела надходження та акумулювання забруднення. Захищеність та ураженість. Коефіцієнт стримування забруднювачів.

3.4. Швидкі та повільні форми забруднення.

3.5. Гранично допустимі рівні навантаження на НПС.

Тема 4. Надзвичайні ситуації (НС). Аварії.

4.1. Класифікація НС. Природні та техногенні НС.

4.2. НС глобального характеру та їх вплив на НПС.

4.3. Запобігання виникненню НС. Надійність небезпечних об'єктів.

4.4. Стратегія еколого-безпечної політики.

Розділ 2. Реакція НПС на забруднення. Оцінка ризиків. Екологічне законодавство в Україні. Екологічне законодавство в світі.

Тема 5. Реакція НПС на забруднення.

5.1. Макро-структура НПС: природно-кліматичні зони, біологічна насиченість територій.

5.2. Біосфера та екосистемний підхід.

5.3. Еволюція природних систем та їх складові.

5.4 Обмін речовиною та енергією в системах.

5.5. Подібність, відмінність, ієрархія, збалансованість в екосистемах.

5.6. Моделювання впливу на екосистеми.

Тема 6. Оцінка ризиків.

6.1. Поняття ризику. Види ризиків. Ймовірнісна та збиткова модель.

6.2. Безпосередній, опосередкований, медико-гігієнічний ризику.

6.3. Потенційно небезпечний об'єкт.

6.4. Ризик для життя та здоров'я людини. Ризики, пов'язані з професійною діяльністю. Припустимий та примусовий ризику.

6.5. Ризики техногенної природи.

Тема 7. Екологічне законодавство в Україні.

7.1. Державна політика в сфері екологічної безпеки.

7.2. Правові норми в Україні в сфері екології: раціональне використання природних ресурсів, природоохоронні, забезпечення та регулювання еколого-безпечних норм в державі.

7.3. Надрове, водне, лісове, земельне законодавство в Україні.

Тема 8. Екологічне законодавство в світі.

8.1. Міжнародне право та політика в сфері екологічної безпеки.

8.2. Програма ООН з проблем навколишнього середовища (ЮНЕП). Рекомендації Ради з організації економічного співробітництва та розвитку (ПРООН) щодо забруднювачів НПС. Кіотський протокол.

8.3. Інваронменталізм як напрям у міжнародні політиці.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Розділ 1. Вступ. Предмет, структура, завдання курсу. Забруднення. Забруднювачі навколишнього природного середовища (НПС). Техногенне забруднення НПС. Надзвичайні ситуації (НС). Аварії.												
Разом за розділом 1	46	18	6			20	45	5	2			38
Розділ 2. Реакція НПС на забруднення. Оцінка ризиків. Екологічне законодавство в Україні. Екологічне законодавство в світі.												
Разом за розділом 2	44	18	6			22	45	5	2			38
Усього годин	90	36	12			42	90	10	4			76

4. Тематики практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Поняття про екологічну безпеку.	2	1
2	Екологічна і техногенна безпека промислових та гірничопромислових територій.	2	1
3	Екологічна безпека в умовах надзвичайних ситуацій	2	
4	Екологічний ризик. Аналіз та діагностика екологічних ризиків.	2	1
5	Моделювання впливу на екосистеми.	2	1
6	Управління екологічною безпекою в Україні.	2	
Разом		12	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Охарактеризувати сучасний стан, структуру курсу «Екологічна безпека», її зв'язок з іншими дисциплінами, роль в житті суспільства.	2	4
2	Навести приклади наукових, гуманістичних, організаційно-управлінських, економічних, технологічних та юридичних аспектів екологічної безпеки.	4	6

3	Описати особливості моніторингу шляхів поширення забруднювачів у НПС.	4	6
4	Охарактеризувати методи та засоби зниження негативного впливу техногенних об'єктів на компоненти НПС.	4	6
5	Скласти перелік правил поведінки людини в умовах природної та техногенної небезпеки.	2	6
6	Пригадати найбільші стихійні лиха й катастрофи, особливості їх локалізації та наслідків.	2	6
7	Ознайомитися із правовим режимом зони надзвичайної екологічної ситуації.	2	4
8	Створити алгоритм визначення екологічної безпеки з урахуванням ризиків.	4	4
9	Пригадати екосистемне правило безпеки і ризику.	2	4
10	Описати особливості екологічної регіональної політики в Україні	4	6
11	Описати політичні та військові проблеми екологічної безпеки України	4	8
12	Пригадати яким чином Україна приймає участь у міжнародному співробітництві в галузі охорони НПС.	2	6
13	Пригадати основні міжнародні та національні державні і громадські екологічні організації, рухи. Описати особливості їх діяльності	2	4
14	Порівняти особливості національної і глобальної екополітики.	4	6
	Разом	42	76

6. Індивідуальні завдання

7. Методи навчання

Передбачені лекції та практичні заняття. Лекції на час воєнного стану проводяться дистанційно у форматі відеоконференції (платформи Zoom), студентам надаються питання для самоперевірки та самоконтролю.

Навчально-методичний комплекс розміщений на сайті кафедри. Консультації індивідуальні та групові відбуваються з використанням месенджерів Viber, Telegram, електронної пошти тощо.

Методи навчання: пояснювально-ілюстративні; проблемного викладу; частково-пошукові.

8. Методи контролю

- Усне опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне);
- Практичні роботи;
- Письмовий контроль: поточний, екзаменаційний.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, практичні роботи						Контрольна робота	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2						
ПР1	ПР2	ПР3	ПР4	ПР5	ПР6	30	60	40	100
5	5	5	5	5	5				

ПР1, ПР2... – практичні роботи.

Підсумкова оцінка (ПО) в балах з дисципліни розраховується за накопичувальною системою як сума балів, отриманих студентом за поточний контроль (ПК), за практичні роботи ПР(1-6), за екзаменаційну роботу (ЕР):

$$ПО = ПК + ПР(1-6) + ЕР$$

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 10 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, виконання практичних робіт.

Поточний контроль оцінюється в 30 балів (3 питання):

- 3 питання, що передбачають розгорнуті відповіді (есе) (10 балів за кожне питання).
9-10* балів – правильна відповідь, яка передбачає знання матеріалу, послідовність викладення, наведення прикладів, приведення розрахунків (за необхідністю) аргументованість висновку;

7-8 балів – правильна відповідь, але є непослідовність у викладенні;

5-6 балів – правильна відповідь, але є непослідовність викладення, відсутні приклади, розрахунки та аргументація висновку;

4 бали – неправильна відповідь, проте простежується знання матеріалу, володіння основними термінами;

3-2 бали – неправильна відповідь;

0 балів – відсутність відповіді.

* – з основної суми балів за відповідь може бути знятий 1 бал за неуважність та неохайність в оформленні відповіді.

Практичні роботи оцінюються в 30 балів:

№ з/п	Назва теми	Кількість балів
1	Поняття про екологічну безпеку.	5
2	Екологічна і техногенна безпека індустриальних та гірничопромислових територій.	5
3	Екологічна безпека в умовах надзвичайних ситуацій	5
4	Екологічний ризик. Аналіз та діагностика екологічних ризиків.	5
5	Управління екологічною безпекою в Україні	5
6	Оцінка впливу на НПС та проблеми її організації. Стратегічна екологічна оцінка.	5
Разом		30

5 балів – робота правильно виконана, оформлена, здана вчасно та захищена;

4-3 бали – робота містить несуттєві помилки та захищена;

2-1 бал – робота здана, незахищена;

0 балів – робота невиконана.

Екзаменаційна робота оцінюється в 40 балів (4 питання)

- 4 питання, що передбачають розгорнуті відповіді (есе) (10 балів за кожне питання).

9-10* балів – правильна відповідь, яка передбачає знання матеріалу, послідовність викладення, наведення прикладів, приведення розрахунків (за необхідністю) аргументованість висновку;

7-8 балів – правильна відповідь, але є непослідовність у викладенні;

5-6 балів – правильна відповідь, але є непослідовність викладення, відсутні приклади, розрахунки та аргументація висновку;

4 бали – неправильна відповідь, проте простежується знання матеріалу, володіння основними термінами;

3-2 бали – неправильна відповідь;

0 балів – відсутність відповіді.

* – з основної суми балів за відповідь може бути знятий 1 бал за неухайність та неохайність в оформленні відповіді.

Підсумковий семестровий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студента. Він здійснюється під час проведення екзамену в письмовій формі в системі Moodle. У разі використання заборонених джерел студент на вимогу викладача залишає конференцію та одержує загальну нульову оцінку (0).

Кількість балів відповідає оцінці, що наведено нижче у шкалі оцінювання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

1. Навчальний посібник з курсу «Екологічна безпека». Частина 1 для студентів 2- го курсу спеціальності 6. 070801 “Екологія та охорона навколишнього середовища” / Укладач В.О.Дяків – Львів: Вид-во ПП «Кварт», 2011. – 90 с.
2. Дробноход М. І., Вольвач Ф. В., Дрюканов В. Г. та ін. Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч. посіб. — К., 2002. – 104 с.
3. Буравльов Є. П. Основи сучасної екологічної безпеки.— К., 2000. – 236 с. 2. Буравльов Є. П. Безпека навколишнього середовища. — К., 2004. – 320 с.
4. Рудько Г. І., Гошовський С. В. Екологічна безпека техноприродних геосистем. Київ : Нічлава, 2006. 464 с.
5. Копанчук В. Екологічна безпека як складова національної безпеки України: сучасні концепції та підходи. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2020. № 2 (97). С. 45–49.
6. Яценко Л.Д. Екологічний складник національної безпеки: основні показники та способи їх досягнення: аналіт. доп. К.: НІСД, 2014. 52 с.
7. Горбулін В. П. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К. : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с

Допоміжна література

8. Міхалкова Н. Аналіз впливу техногенних об'єктів Лисичансько-Рубіжанського промвузла на екологічний стан навколишнього природного середовища / Н. Міхалкова, А. Кононенко, І. Удалов // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія», 2022. – Вип. 56. – С. 225-239.
<https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-56-17>
9. Подільські читання. Екологія, охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття: наука, освіта, практика : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 жовтня 2019 р., Хмельницький) / за заг. ред. Г. А. Білецької. Хмельницький : ХНУ, 2019. 262 с.
10. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 218. 362 с
11. Іванюта С. П., Качинський А. Б. Екологічна безпека регіонів України: порівняльні оцінки. Стратегічні пріоритети. 2013. № 3. С. 157–164.
12. Ємець Л. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 42 с
13. Бондаренко Д. О. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні. Редакційна колегія. 2017. № 3. С. 8–9.
14. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. № 2697-VIII від 28.02.2019 р. Відомості Верховної Ради. 2019 № 16 ст. 70.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео лекції, інше методичне забезпечення

1. Авторські розробки лекційних та практичних робіт, представлених на сайті кафедри фундаментальної і прикладної геології. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geology.univer.kharkov.ua/perelik-navchal%ca%b9nykh-dystsyplin/>
2. Екологічна безпека в умовах воєнного стану/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2022/2/11.pdf>
3. Семерня О. М., Любинський О. І. Проєкт «Кращі Європейські практики для платформи «Водна Безпека». Сайт кафедри екології : офіційна сторінка. К-ПНУ, 2021. Режим доступу: <http://ecolog.kpnu.edu.ua> (Міжнародний проєкт ERAMUS+).
4. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н.Каразіна.
5. Фонд Харківської державної бібліотеки ім. В.Г. Короленка.